

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
“ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ”
(для бакалаврів)**

Київ – 2018

Оновлено кандидатом психологічних наук, доцентом кафедри психології
Л.Д. Коняєвою

Затверджено на засіданні кафедри загальної та практичної психології
(протокол № 1 від 27.08.18)

Затверджено науково-методичною комісією кафедри психології (протокол №1 від
7.09.2018)

*Схвалено Вченою радою Навчально-наукового інституту міжнародних відносин і
соціальних наук.*

Пасічняк Р. Ф., Коняєва Л. Д. Методичні матеріали щодо забезпечення
самостійної роботи студентів з дисципліни “Загальна психологія” (для
бакалаврів, спеціалістів). – К.: МАУП, 2018. – 37 с.

Методичні матеріали містять пояснювальну записку, тематичний план,
завдання для самостійної роботи, а також список літератури.

ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
2018

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Методичні матеріали містять завдання для самостійної роботи студентів з дисципліни «Загальна психологія», складені відповідно до програми вивчення дисципліни, вони передбачають ведення студентами словника психологічних термінів з кожної теми, підготовку відповідей на питання для самоконтролю та завдання, вирішення проблемних ситуацій і розв'язання творчих завдань.

Мета самостійної роботи – закріпити теоретичні знання з дисципліни, розвинути вміння застосовувати їх в аналізі конкретних психологічних феноменів та ситуацій.

Питання для самоконтролю передбачають активізацію у студентів знань з попередніх тем курсу, вміння відстежити взаємозв'язки між різними компонентами психіки людини, аналізувати та порівнювати суттєві відмінності у психіці людини і тварини. Творчі завдання передбачають розвиток вміння застосовувати здобуті теоретичні знання для аналізу теоретичних і конкретних прикладних проблем психології.

У результаті навчання за курсом студенти повинні **знати**:

- предмет і завдання загальної психології;
- основні напрямки закордонної та вітчизняної наукової психології;
- методологічні принципи і методи дослідження психіки;
- сутність і специфіку психічного відображення дійсності, рівні розвитку і форми прояву психіки;
- зміст, умови становлення і розвитку свідомості та самосвідомості людини, а також сутність неусвідомлюваних психічних явищ;
- сутність, структуру та психічні властивості особистості як системної якості індивіда;
- зміст, основні характеристики та умови розвитку когнітивної, регулятивної та афективної сфер особистості;
- індивідуально-типологічні особливості особистості (темперамент, характер, здібності) та можливості впливу на їхній розвиток;
- зміст, структуру і види діяльності та поведінки як психологічних феноменів тощо;

б) уміти:

- самостійно працювати з науковою літературою;
- організовувати дослідження психічних явищ відповідно до методологічних принципів психології, застосовувати адекватні методи дослідження психіки;
- проводити науково обґрунтований аналіз психологічних фактів щодо індивідуальних особливостей особистості та її соціальної взаємодії;
- пояснювати психологічний зміст та механізми становлення і розвитку різних форм прояву психіки (психічних процесів, станів і властивостей особистості, свідомих і неусвідомлюваних психічних явищ);
- аналізувати психологічний зміст, структуру та умови розвитку особистості та окремих її складових;
- застосовувати набуті знання для аналізу психологічної сутності різних проявів поведінки і діяльності особистості тощо.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
«ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ»

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
	Змістовий модуль I. Вступ до загальної психології
1	Психологія як наука. Предмет і завдання психології
2	Методологічні принципи та методи вивчення психіки
3	Психіка як об'єкт психології. Виникнення і розвиток психіки
	Змістовий модуль II. Особистість як категорія загальної психології
4	Зміст і структура особистості
5	Самосвідомість особистості
6	Мотиваційна сфера особистості
	Змістовий модуль III. Пізнавальна та емоційно-вольова сфери особистості
7	Увага
8	Відчуття і сприймання – чуттєві форми пізнання дійсності
9	Пам'ять
10	Мислення і уява – логічні форми пізнання дійсності
11	Мова і мовлення
12	Емоційно-вольові процеси
	Змістовий модуль IV. Індивідуально-типологічні властивості особистості
13	Темперамент
14	Характер
15	Здібності
	Змістовий модуль V. Особистість у діяльності та спілкуванні
16	Діяльність як умова розвитку особистості
17	Спілкування як умова розвитку особистості
<i>Разом годин: 360</i>	

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль I. Вступ до загальної психології.

Тема 1. Психологія як наука. Предмет і завдання психології.

Методичні вказівки: при виконанні завдань студентам необхідно звернути увагу на те, що вивчає психологія, який у неї об'єкт та предмет, що представляє собою психіка як функція мозку та розкрити групи психічних явищ, які вивчає психологія. Важливо звернути увагу на специфіку предмету загальної психології та простежити її взаємозв'язок з іншими галузями психологічної та багатьох інших гуманітарних і природничих наук.

Студенти повинні також відстежити взаємозв'язок наукових поглядів на психіку в різні історичні епохи з особливостями соціального та культурного розвитку в ці періоди. Важливо встановити особливості трактування предмету психології на різних етапах її історичного розвитку на основі їх порівняння. Відповіді на питання про основні положення різних наукових напрямків психології передбачають необхідність з'ясування їх методологічної основи, що є визначальною у поглядах на природу психіки людини, а також їх вкладу в розвиток психологічної науки та виділення основних недоліків.

Розв'язання творчих завдань та проблемних ситуацій передбачає розуміння сутності предмету психології, основних груп психічних явищ та вміння наводити приклади їх прояву у різних ситуаціях життєдіяльності, знання основних положень різних напрямів закордонної та вітчизняної психології.

Словникова робота: психологія, загальна психологія, предмет психології, психіка, психічні явища, психічні процеси, психічні стани, психічні властивості, психічна активність, психічна діяльність, матеріалістичний підхід до вивчення психіки, ідеалістичний підхід до вивчення психіки, психоаналіз, неофрейдизм, біхевіоризм, необіхевіоризм, гештальтпсихологія, когнітивна психологія, гуманістична психологія, логотерапія, культурно-історична теорія походження вищих психічних функцій, теорія провідної діяльності.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Що є предметом психології? Які групи психічних явищ вона вивчає?
2. Як пояснити твердження, що психіка є суб'єктивним образом об'єктивного світу?
3. Розкрийте взаємозв'язок загальної психології з іншими галузями психологічної науки (психофізіологія, медична психологія, генетична психологія, соціальна психологія, вікова психологія, педагогічна психологія, психофізіологія, диференціальна психологія і ін.).
4. Практичне значення та основні завдання психології як науки на сучасному етапі розвитку суспільства.
5. Охарактеризуйте основні етапи становлення психології як науки та її предмета. Хто з вчених періоду Нового часу запропонував розглядати предметом дослідження психології свідомість?
6. З якою подією та з чим ім'ям пов'язують виникнення психології як самостійної науки?
7. Назвіть основні положення психоаналітичного напрямку в психології? Які вчені початку ХХ століття, крім З.Фрейда, були представниками даного напрямку?
8. Що становить предмет психології з позиції біхевіоризму? Хто обґрунтував біхевіористичні принципи дослідження психіки і був засновником цього напрямку?
9. Як пояснюють свідомість у гештальтпсихології? У чому полягає принципова відмінність такого пояснення від позиції асоціаністів у психології?
10. Охарактеризуйте основні положення та напрямки досліджень когнітивної психології. Назвіть основних її представників.
11. Як трактується природа людини в межах гуманістичного підходу? Назвіть його основних представників.
12. Хто у вітчизняній науці є засновником вчення про вищу нервову діяльність? Основні положення вчення про рефлекс вітчизняних фізіологів радянської епохи.
13. Культурно-історична теорія походження вищих психічних функцій Л.С. Виготського.
14. Хто у вітчизняній психології вперше висунув положення про єдність свідомості та діяльності? Охарактеризуйте діяльнісний підхід у вітчизняній психології.
15. Хто з вітчизняних учених радянської епохи є автором теорії провідної діяльності? Розкрийте зміст цієї теорії.
16. Хто з вітчизняних психологів радянської епохи спробував створити системну модель комплексної дисципліни людинознавства, в якій були б узагальнені дослідження різних наук про людину як особистість та індивідуальність?
17. Які радянські психологи зробили важливий внесок в розвиток психологічної науки в Україні? Хто з вітчизняних психологів був ініціатором створення Науково-дослідного інституту психології в Україні та першим його директором?
18. Основні напрямки психології В.А.Роменця.

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. Які судження про психологію ви вважаєте найбільш вдалими? Поясніть свій вибір.

а) Психологія – наука, що займається вивченням переживань і психічних станів, які встановлюються позачуттєвим шляхом, інтроспективно.

б) Психологія – наука, що вивчає процеси активного відображення людиною і тваринами об'єктивної реальності у формі відчуттів, сприймань, понять, почуттів та інших явищ психіки.

в) Психологія – наука про закономірності, механізми і факти психічного життя людини і тварин.

г) У комплексі наук про людину не останнє місце належить психології, що вивчає розвиток психіки людини, її особистості, свідомості і волі, чуттєво-емоційної сфери.

2. Наведіть приклади прояву психічних процесів, властивостей і станів у конкретних життєвих ситуаціях.

3. Проаналізуйте основні положення біхевіоризму, психоаналізу, гештальтпсихології. Розкрийте значення (внесок) цих напрямків для постановки та розв'язання проблем психології на початку ХХ століття, вказавши на їх слабкі сторони.

4. Як з точки зору гештальтпсихології можна пояснити відкритий її представниками феномен «транспозиції».

«Сірий і чорний квадрати розмістили поруч так, що їх сторони дотикались одна до одної. Кури навчилися клювати зерна, розкидані на сірому квадраті. Коли за деякий час чорний квадрат замінили більш світлим, ніж сірий, і насипали зерно на обидва квадрати, кури попрямували до нового».

5. В одній зі своїх робіт О.М.Леонтьєв формулював головне завдання: «... що ж специфічне характеризує окремі діяльності, що входить ... в їх конкретну характеристику, чим відрізняються вони від інших і що дозволяє ... виділити ці різні діяльності ... дати їм психологічну характеристику і т.д.? Відповіді на це питання – означає перейти до власне психічної характеристики процесів, які ми визначаємо і позначаємо терміном ... ». Яким терміном?

Література:

основна [1; 2; 4; 7; 9–19];

додаткова [1; 5; 7; 12; 13; 22; 23; 28; 31].

Тема 2. Методологічні принципи та методи вивчення психіки

Методичні вказівки: студенти повинні засвоїти основні категорії методології психологічних досліджень, знати сутність основних методологічних принципів та методів наукового дослідження, вміти наводити відповідні приклади їх використання у практиці організації наукового дослідження.

Питання та творчі завдання цієї теми передбачають акцентування уваги студентів на особливостях різних наукових методів дослідження у психології, їх різновидів; знання ними основних правил їх застосування, сильних та слабких сторін кожного з методів, можливостей їх подолання; вимог, що висуваються до складання питань бесіди, анкети, інтерв'ю, їх принципових відмінностей, особливостей складання програми та протоколу спостереження, експерименту.

Словникова робота: методологія, метод, методика, методи психологічних досліджень, принцип дослідження, принцип детермінізму, принцип об'єктивності, принцип системності, принцип єдності психіки і діяльності, принцип розвитку, принцип випереджального відображення, організаційні методи, лонгітюдний метод (метод поздовжніх зрізів), порівняльний метод (метод поперечних зрізів), комплексний метод, емпіричні методи, методи опрацювання даних, методи інтерпретації даних, спостереження, експеримент, психологічний експеримент, бесіда, опитування, інтерв'ю, анкетування, психологічне тестування, тест, проєктивні методи, контент-аналіз, метод

аналізу продуктів діяльності, біографічні методи, соціометрія, референтометрія, методи психологічної корекції, розвиваючі психологічні методи.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Що таке методологія наукового дослідження? Загальна, спеціальна та частинна методологія.
2. Яких наукових принципів дослідження психічних явищ повинен дотримуватись дослідник? Розкрийте суть кожного з них.
3. Методи психологічного дослідження та їх класифікація. Чим відрізняється метод від методики дослідження?
4. Що таке спостереження та самоспостереження? Назвіть основні види спостереження.
5. Психологічний експеримент та його різновиди. Чим відрізняється природний експеримент від лабораторного, констатуючий – від формуючого?
6. Як співвідносяться незалежна та залежна змінні в експерименті?
7. Сутність та види опитування. Чим відрізняється метод бесіди від інтерв'ю?
8. Що таке психологічне тестування. Чим відрізняється тест від анкети?
9. Які параметри можна дослідити за допомогою соціометрії та референтометрії?
10. Сутність методу аналізу продуктів діяльності.

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. Визначте вид спостереження, про який ідеться у наведеному дослідженні.
«У дослідженні, проведеному В.Б. Ольшанським, дослідник протягом декількох місяців працював на одному із заводів в бригаді слюсарів. Він вивчав життєві прагнення молодих робітників, норм колективної поведінки, систему неофіційних санкцій до порушників та т.і.

2. Проаналізуйте та порівняйте основні переваги та недоліки методів тестування та анкетування.

3. Встановіть вид експерименту у наведеному прикладі.

«Вихованці одного з дитячих будинків зазвичай брали участь у заготівлі палива. У цих умовах підліткам (в порядку індивідуального чергування) пропонували принести дрова для кухні за вибором – з дров'яного складу або з яру. Дров'яний склад був розташований на відстані 300 м від кухні між житловими будинками, до нього вела зручна, гарна дорога, але дрова там були сирі. В яру лежали сухі дрова, і розташований він був набагато ближче, але знаходився осторонь, був темним і вважався «страшним». Експеримент ставили тоді, коли в дитячому будинку в цей же час проводилося щось цікаве (показ кінофільму, колективне читання книги). За поведінкою підлітків вели непомітне для них спостереження. Який шлях обере випробуваний – короткий, що дозволяє швидко доставити сухі дрова і швидше повернутися до цікавого заняття, або втричі довший, що віддаляє приємну перспективу повернення і пов'язаний з неякісним виконанням доручення (сирі дрова), але спокійний і цілком «безпечний»? Експеримент дозволяв відмічати і випадки коливання, зміни рішення, спостерігати прояви своєї боротьби різних спонукань у школярів».

4. Який метод психологічного дослідження застосований в наступному прикладі? Обґрунтуйте відповідь.

«На підставі дитячих малюнків психолог встановлює особливості сприйняття дітьми предметів; ретельно аналізує письмові роботи школярів і зіставляє дані з результатами інших експериментів, дослідник робить висновки про особливості індивідуального стилю старшокласників».

Література:

основна [1–5; 7; 9–11; 13; 15–19];
додаткова [2; 4; 12; 19; 20; 22; 24; 31]

Тема 3. Психіка як об'єкт психології. Виникнення і розвиток психіки

Методичні вказівки: студенти повинні звернути увагу на суттєві особливості матеріалістичного та ідеалістичного підходів до розуміння природи психічного, з'ясувати в чому полягає суть відображувальної діяльності та що є основною ознакою її активного характеру. Розкриваючи суть основних функцій психіки, студенти повинні відстежити її роль в процесі взаємодії людини з навколишнім середовищем. Розгляд рефлекторної природи психіки передбачає розкриття фізіологічних механізмів психічної діяльності. Шляхом порівняння основних методологічних підходів до вивчення проблеми розвитку психіки та свідомості студенти повинні встановити суттєві ознаки, за якими вони різняться.

Відповіді на питання для самоконтролю передбачають встановлення студентами суттєвих відмінностей між відображенням у неорганічній та органічній матерії, суттєвих ознак психічного відображення на стадії елементарної чутливості, перцептивної психіки та стадії інтелекту; виділення основних характеристик різних форм поведінки та їх взаємозв'язку з різними рівнями психічного відображення; розуміння сутності свідомості як вищого рівня розвитку психіки, виділення її структурних елементів та відповідних функцій, відмінностей від психіки тварин (наведення прикладів цієї принципової відмінності), встановлення співвідношення свідомої та несвідомої сфер психіки.

Рішення творчих завдань і проблемних ситуацій передбачає знання студентами основних законів вищої нервової діяльності, основних характеристик різних форм поведінки тварин, розуміння рефлекторного характеру психіки, відмінностей інтелектуальної поведінки тварин і людини, а також різних проявів несвідомої сфери психіки.

Словникова робота: психіка, відображувальна діяльність, активне психічне відображення, функції психіки (сигнальна, регулятивна, адаптаційна, збереження цілісності організму), мозок, рефлекс, безумовний рефлекс, умовний рефлекс, збудження, гальмування, закон іррадіації та концентрації нервових процесів, закон взаємної індукції нервових процесів, позитивна індукція, негативна індукція, безумовне гальмування нервових процесів, умовне (внутрішнє) гальмування нервових процесів, перша сигнальна система, друга сигнальна система, динамічний стереотип, антропоморфізм, антропсихізм, біопсихізм, панпсихізм, нейропсихізм, подразливість, тропізми, таксиси, позитивний таксис, негативний таксис, чутливість, стадія елементарної чутливості, стадія перцептивної психіки, стадія інтелекту, двофазні завдання, інстинкти, навички, інтелектуальна форма поведінки, свідомість, активність свідомості, інтенційність свідомості, несвідоме, передсвідоме, надсвідоме.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Що таке психіка та психічне відображення? У чому полягає його активний характер?
2. Психіка та нервова система. У чому сутність основних функцій та рефлекторної природи психіки?
3. Основні процеси і закони вищої нервової діяльності. Уявлення про динамічний стереотип, першу і другу сигнальні системи.
4. Охарактеризуйте основні теоретичні підходи до вирішення проблеми виникнення і розвитку психіки.
5. Чим різняться процеси відображення в неорганічній та органічній матерії? Обґрунтуйте свою відповідь.
6. Чим різняться психічні відображення на стадії елементарної сенсорної психіки та на перцептивній стадії розвитку психіки?
7. У чому полягає специфіка інтелектуальної стадії розвитку психіки? Відмінності психіки людини і тварин.
8. Що таке свідомість? Структура та функції свідомості.
9. Яку роль відіграють праця, мова та спілкування у виникненні свідомості?

10. Розкрийте співвідношення свідомої та несвідомої сфер психіки. Які існують рівні прояву неусвідомлюваних психічних явищ?

Творчі завдання та проблемні ситуації

1. Поясніть, як пов'язаний розвиток психіки із середовищем та умовами життя організму. Наведіть конкретні приклади цього зв'язку.

2. Поясніть з точки зору основних законів вищої нервової діяльності, з чим пов'язана недисциплінованість школярів на уроках після контрольних або в кінці дня?

3. Який механізм вироблення навички спостерігається у наведеному прикладі?

«Бджіл навчили віддавати перевагу певному кольору. Для цього їм клали мед тільки в скляні чашки певного кольору».

4. Проаналізуйте особливості інтелектуальної поведінки тварин, порівняйте їх з такими особливостями у людини і наведіть основні відмінності.

5. Визначте, які процеси проявляються у наведеному прикладі? До якої сфери психіки вони відносяться?

«Коли гравець на більярді пускає кулю повз лузи, то часто він намагається "виправити" її рух цілком марними рухами рук, корпусу або кия».

Література:

основна [1–4; 7; 9–11; 13; 15–18];

додаткова [5; 6; 12; 13; 15; 19; 22–25; 31].

Змістовий модуль II. Особистість як категорія загальної психології

Тема 4. Зміст і структура особистості.

Методичні вказівки: студенти повинні чітко засвоїти основні характеристики особистості, вміти встановлювати співвідношення понять “індивід”, “суб’єкт”, “особистість”, “індивідуальність”, знати різні підходи до визначення структури особистості, характеризувати основні структурні компоненти в межах різних наукових підходів, аналізувати погляди на проблему співвідношення біологічного та соціального в структурі особистості, процесів формування і розвитку особистості, рушійних сил її розвитку.

Розв’язання творчих завдань і проблемних ситуацій передбачає розуміння студентами сутності поняття особистості, відмінностей між поняттями «особистість», «індивід», «індивідуальність», а також сутності особистісного зростання.

Словникова робота: людина, індивід, суб’єкт, особистість, індивідуальність, структура особистості, біологічна підструктура, підструктура форм психічного відображення, підструктура досвіду, підструктура спрямованості особистості, формування особистості, розвиток особистості, рушійні сили психічного розвитку особистості, чинники психічного розвитку особистості, особистісне зростання.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Що таке особистість? Її основні ознаки.
2. Як співвідносяться поняття “індивід”, “суб’єкт”, “особистість”, “індивідуальність”.
3. У чому виявляється суспільна сутність особистості?
4. Психологічна специфіка особистості: усталеність, цілісність, активність.
5. Структура особистості за К. Платоновим.
6. Що в особистості зумовлене її біологічною природою?
7. Рівні особистості за А. Петровським.
8. Процеси формування і розвитку особистості.
9. Рушійні сили розвитку особистості.
10. Методи вивчення особистості.

Творчі завдання та проблемні ситуації

1. Чи згодні ви з твердженням, що кожному людину можна назвати особистістю? Аргументуйте свою відповідь.

2. Які з наведених нижче рис людини характеризують її або як індивідуальність, або як особистість. Обґрунтуйте свій вибір.

Товариськість, екстравагантність, доброта, милосердя, ерудованість, дотепність, безкорисливість, кмітливість, відповідальність.

3. Наведені далі особливості поведінки людини характеризують її або як індивіда, або як особистість. Виділіть ті особливості, які відображують поведінку індивіда, і особливості, які відображують поведінку особистості. Обґрунтуйте свій вибір.

Сумлінність, боязкість, висока швидкість рухових реакцій, висока швидкість засвоєння навички, скромність, правдивість, пластичність, упертість, реактивність, мала чутливість до громадської оцінки, швидкий темп діяльності.

4. Поясніть як особистісне зростання пов'язане з процесами формування і розвитку особистості.

Література:

основна [1–4; 7; 9–19];

додаткова [1; 3–7; 11–15; 17; 19; 21–24; 29; 31].

Тема 5. Самосвідомість особистості.

Методичні вказівки: студенти повинні чітко розрізняти поняття самосвідомості, Я-концепції, Я-образу, самооцінки та рівня домагань; знати структуру самосвідомості як центрального компонента особистості, характеризувати її складові, мати уявлення про процес розвитку самосвідомості особистості.

При рішенні творчих завдань та проблемних ситуацій студентам необхідно мати чітке уявлення про самосвідомість особистості, рівні самооцінки та особливості їх прояву у поведінці людини.

Словникова робота: самосвідомість, Я-концепція, компоненти Я-концепції (когнітивний, емоційно-оціночний, поведінковий), самооцінка, рівень домагань, стійка самооцінка, нестійка самооцінка, адекватна самооцінка, неадекватна самооцінка, завищена самооцінка, занижена самооцінка.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Що таке самосвідомість особистості?
2. Як розуміється самосвідомість у вітчизняній та закордонній психології?
3. Як співвідносяться поняття “самосвідомість” та “Я-концепція”?
4. Структура самосвідомості особистості. Охарактеризуйте основні компоненти “Я-концепції”.
5. Які Я-образи прийнято виділяти у структурі самосвідомості?
6. Що таке самооцінка особистості?
7. Як самооцінка співвідноситься з рівнем домагань?
8. Основні вимірювання самооцінки особистості.
9. Як впливає на поведінку особистості адекватна та неадекватна самооцінка?
10. Охарактеризуйте ключові періоди у становленні самосвідомості особистості.

Творчі завдання та проблемні ситуації

1. Придумайте і опишіть конкретні життєві ситуації, в яких актуалізується самосвідомість особистості.

2. З якою самооцінкою пов'язана така поведінка хлопця у наведеному прикладі. Обґрунтуйте свою відповідь. Надайте рекомендації для такої людини.

«В. погано обізнаний про свою особистість, її можливості, обмеження і потреби, він постійно доводить оточуючим і собі важливість окремих своїх якостей і умінь, схильний до повторних, часто дезадаптивних стратегій і схем поведінки. В. не знає точно, чого він

хоче і про що думає, знецінює свої досягнення, успіхи інших сприймає болісно, як виклик власній особистості».

Література:
основна [1–4; 7; 9–19];
додаткова [1; 3–7; 11–19; 21–24; 27; 29–31].

Тема 6. Мотиваційна сфера особистості.

Методичні вказівки: студентам необхідно мати уявлення про мотиваційну сферу особистості, її складові та параметри, розрізняти поняття потреби, мотиву, мотивації, знати основні характеристики, функції та види мотиву, мати чітке уявлення про спрямованість особистості як змістовну характеристику її мотиваційної сфери та форми її прояву.

Розв'язання творчих завдань та проблемних ситуацій передбачає чітке уявлення студентів про різні види мотивів людини, а також знання основних положень різних теоретичних підходів стосовно трактування джерел активності особистості.

Словникова робота: мотиваційна сфера особистості, потреба, мотив, сила мотиву, стійкість мотиву, мотивація, біологічні мотиви, соціальні мотиви, мотив досягнення, мотив уникнення невдачі, мотив афіліації, мотив відштовхування, мотив влади, актуальні мотиви, потенційні мотиви, спрямованість особистості, потяг, бажання, інтерес, схильності, переконання, ідеали, установка, світогляд, цінності, ціннісні орієнтації.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Що таке мотиваційна сфера особистості? Параметри мотиваційної сфери особистості.
2. Потреби як джерело активності особистості, ієрархія потреб.
3. Поняття про мотиви та їх види.
4. Чим розрізняються поняття "потреба" і "мотив"?
5. Основні характеристики та функції мотиву.
6. Що таке мотивація? Які відмінності між мотивом та мотивацією?
7. Що таке спрямованість особистості?
8. Охарактеризуйте різні форми спрямованості особистості.
9. Чим потяг відрізняється від бажання?
10. Цінності та ціннісні орієнтації особистості.

Творчі завдання та проблемні ситуації

1. Проаналізуйте погляди на джерела активності особистості з позицій різних теоретичних підходів (психоаналітичного, біхевіористичного, гуманістичного).
2. Складіть список зовнішніх і внутрішніх мотивів, при виконанні яких людина відчуває задоволеність своєю роботою.
3. Визначте, на актуалізацію яких потреб і мотивів орієнтовані наступні впливи:
 - 1) Якщо Ви хочете добре провести вечір, відвідайте наше кафе.
 - 2) Якщо ти зараз підеш, то більше ніколи не побачиш мене.
 - 3) Якщо Ви не припините розмовляти зі мною в такому тоні, я змушений буду просити Вас покинути мій кабінет!
 - 4) Розкажи Дідові Морозу вірш про ялинку, тоді він дасть тобі подарунок.
 - 5) Якщо хочеш сьогодні виглядати «на всі сто», підемо до мого знайомого перукаря.
 - 6) Примірте, будь ласка, це плаття! Воно так відповідає Вашому іміджу!
 - 7) Не забудь погуляти з собакою, інакше вона буде вити всю ніч.

Література:
основна [1–4; 7; 9–19];
додаткова [3; 6; 9; 11–13; 19; 21–24; 28–31].

Змістовий модуль III. Пізнавальна та емоційно-вольова сфери особистості

Тема 7. Увага.

Методичні вказівки: студенти повинні знати різні погляди стосовно розуміння суті уваги, її фізіологічних механізмів, розкривати її роль у пізнавальній діяльності людини, розрізняти основні властивості уваги та вміти встановлювати відмінності між ними; розуміти сутність основних видів та форм уваги, наводити відповідні приклади, визначати відмінності між уважністю як властивістю і станом особистості. Самостійна робота над темою також передбачає активізацію у студентів знань про способи привертання та підтримки уваги в процесі діяльності, методи вивчення уваги та її властивостей та основні закономірності вікового розвитку уваги.

Розв'язання творчих завдань і проблемних ситуацій передбачає актуалізацію у студентів знань про основні властивості та види уваги.

Словникова робота: увага, обсяг уваги, стійкість уваги, концентрація уваги, переключення уваги, розподіл уваги, коливання, відволікання уваги, осередок оптимального збудження, домінанта, субдомінанта, орієнтувальний рефлекс, взаємна індукція, мимовільна увага, довільна увага, післядовільна увага, зовнішня увага, внутрішня увага, сенсорна увага, моторна увага, інтелектуальна увага, емоційна увага, уважність, неуважність.

Питання та завдання для самоконтролю

1. В чому полягає сутність уваги як наскрізного психічного процесу? Основні функції уваги.
2. Фізіологічні механізми уваги. Що таке домінанта та субдомінанта?
3. Види уваги. Охарактеризуйте їх та наведіть приклади.
4. Основні властивості уваги. Наведіть приклади.
5. Чим відрізняються відволікання та коливання уваги як її основні властивості?
6. Орієнтовна діяльність і увага.
7. Що таке уважність? Чим відрізняється уважна людина від неуважної та розсіяної?
8. Які існують способи привертання і підтримки уваги в процесі діяльності?
9. Охарактеризуйте основні етапи вікового розвитку уваги.
10. Основні методи вивчення уваги та її властивостей.

Творчі завдання та проблемні ситуації

1. Чи погоджуєтесь ви з твердженням, що висока концентрація уваги на об'єкті діяльності завжди пов'язана зі сприятливими об'єктивними обставинами та відсутністю сторонніх подразників, що відволікають? Обґрунтуйте свою відповідь.

2. Прочитайте уривок з твору Л. М. Толстого "Дитинство", подумайте і скажіть, який вид уваги був притаманний матері в описаній ситуації? Чим зумовлена спрямованість уваги жінки?

"Матінка сиділа у вітальні і розливала чай: однією рукою вона підтримувала чайник, другою – кран самовара, з якого вода текла через верх чайника на піднос".

3. Які властивості уваги виявляються у наступних ситуаціях:

- а) grosмейстер веде одночасну гру з декількома досвідченими шахістами;
- б) отримавши нові підручники, діти стали з цікавістю їх розглядати, не звертаючи уваги на мовлення вчителя;
- в) випробовувані по команді психолога протягом п'яти хвилин повинні знаходити в тексті і максимально швидко підкреслювати букви «к» і «а»;
- г) секретар набирає на комп'ютері текст наказу під диктовку начальника;
- д) після перегляду цікавого відеосюжету студентам було дано завдання письмово проаналізувати найбільш важливі його моменти.

Література:
основна [1–4; 7–11; 13–19];

Тема 8. Відчуття і сприймання – чуттєві форми пізнання дійсності.

Методичні вказівки: студенти повинні знати специфічні особливості відчуття як пізнавального процесу, його фізіологічні основи, критерії класифікації відчуттів та їх види, основні їх закономірності та властивості, на основі чого вміти обґрунтовувати основні умови їх розвитку та продуктивності.

Також студенти повинні чітко називати специфічні ознаки сприймання, які відрізняють цей пізнавальний процес від відчуття, разом з тим, вказувати на його взаємозв'язок з відчуттями, пам'яттю, мисленням, увагою, попереднім досвідом людини, специфікою її мотиваційної сфери і ін.; визначати основні властивості сприймання, умови їх розвитку; пояснювати механізми сприймання простору, часу, руху, знати причини ілюзій сприймання, а також індивідуальні особливості сприймання.

Вирішення творчих завдань та проблемних ситуацій передбачає знання студентами закономірностей відчуттів, основних властивостей сприймання та його ілюзій.

Словникова робота: чуттєве пізнання, відчуття, аналізатор, контактні відчуття, дистантні відчуття, стародавня чутливість, новітня чутливість, екстерорецептивні відчуття, інтерорецептивні відчуття, пропріорецептивні відчуття, якість відчуття, тривалість відчуття, просторова локалізація подразника, чутливість, поріг чутливості, абсолютний поріг чутливості, диференційний (відносний) поріг чутливості, нижній абсолютний поріг чутливості, верхній абсолютний поріг чутливості, закон Вебера-Фехнера, адаптація відчуттів, контраст відчуттів, синестезія, сенсibiliзація відчуттів, сприймання, предметність сприймання, цілісність сприймання, структурність сприймання, вибірковість сприймання, константність сприймання, осмисленість сприймання, апперцепція, ілюзія сприймання, сприймання простору, сприймання часу, сприймання руху, синкретичне сприймання, спостереження, спостережливість.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Дайте загальну характеристику пізнавальної сфери людини.
2. Чому відчуття як пізнавальний процес належить до чуттєвих форм пізнання? Особливість цього процесу.
3. Що є фізіологічним підґрунтям відчуттів? Опишіть будову аналізатора. Основні види аналізаторів.
4. Основні класифікації відчуттів. Охарактеризуйте види відчуттів.
5. Охарактеризуйте основні властивості та закономірності відчуттів.
6. Чим можна пояснити неспівпадання часу дії подразника та тривалості відчуття? Які є види такого неспівпадання? Наведіть приклади.
7. Як співвідносяться чутливість та поріг чутливості? Абсолютний та диференційний пороги чутливості.
8. Який закон описує співвідношення сили діючого подразника та інтенсивності відчуття?
9. Умови розвитку відчуттів. Наведіть відповідні приклади.
10. Що таке сприймання як воно пов'язане з відчуттями? В чому суттєва відмінність між цими пізнавальними процесами?
11. Що є фізіологічним підґрунтям процесу сприймання?
12. Основні властивості та закономірності сприймання.
13. Вкажіть на взаємозв'язок уваги і сприймання. Яка властивість сприймання виявляється в цьому разі?
14. Які властивості сприймання розкривають його зв'язок з мисленням? Аргументуйте свою відповідь прикладами.
15. Що таке апперцепція? Як вона виявляється в перцептивному процесі?
16. Індивідуальні особливості сприймання.
17. Які механізми покладено в основу ілюзій сприймання? Наведіть приклади ілюзій.

18. Що таке спостережливість? Умови її розвитку.

Творчі завдання та проблемні ситуації

1. Визначте, про яку закономірність відчуттів йдеться у наведеному прикладі.

«При вигляді лимона у багатьох людей виділяється слина і відчувається смак кислого».

2. Визначте, з чим пов'язане описане явище.

«На білій стіні висить годинник, чорний циферблат якого укладено в овал сріблястого кольору. Людина пильно вдивляється в циферблат, намагаючись визначити положення стрілок, а потім переводить погляд на білу стіну і раптом «бачить» там годинник в дещо зміненому вигляді».

3. Відомо, що одяг може підкреслити переваги фігури людини і приховати її недоліки: повненьким особам не рекомендується носити речі, пошиті із тканини з горизонтальними смужками, великими горошинами, а надто худим – з вертикальними смугами.

У чому ж справа? Адже об'єми людини не змінюються. Поясніть цей феномен з позицій психології.

4. Визначте, які властивості сприймання виявляються в наступних ситуаціях:

а) вночі на зоряному небі люди бачать не окремі зірки, а сузір'я;

б) коли людині показують малюнок з невизначеними фігурами, яким дається назва, вона бачить в них схожість з даними об'єктами;

в) у сутінках ми бачимо кольори нашого одягу такими ж, як і при денному освітленні;

г) студент слухає лекцію, сприймаючи мову лектора, і не звертає уваги на те, що відбувається у нього за спиною;

д) не визнаючи при сприйнятті іноземної мови малознайомі слова, людина проте безпомилково розбирає рідну мову, навіть, коли слова вимовляються невиразно.

Література:

основна [1–4; 6–11; 13–19];

додаткова [2; 4–6; 12; 19; 20; 22–24; 30; 31].

Тема 9. Пам'ять

Методичні вказівки: студенти повинні розуміти суть пам'яті як пізнавального психічного процесу та розкривати її зв'язок з іншими психічними процесами, засвоїти теорії пам'яті, які розкривають механізми мнемічних процесів; вміти визначати основні процеси та різновиди пам'яті, її індивідуальні відмінності, її якісні та кількісні характеристики; пояснювати умови ефективності мнемічної діяльності, називати прийоми смислової організації матеріалу з метою якнайпродуктивнішого запам'ятовування та повнішого відтворення необхідної інформації.

При вирішенні творчих завдань та проблемних ситуацій студентам необхідно звернути увагу на розкриття механізмів пам'яті з позицій різних теорій, знати основні закони пам'яті та основні характеристики різних видів пам'яті.

Словникова робота: пам'ять, запам'ятовування, збереження, відтворення, впізнавання, пригадування, забування, ремінісценція, персеверація, образна пам'ять, зорова, слухова, моторна, емоційна, словесно-логічна пам'ять, миттєва пам'ять, короткочасна пам'ять, оперативна пам'ять, довготривала пам'ять, генетична пам'ять, довільна пам'ять, мимовільна пам'ять, проактивне гальмування, ретроактивне гальмування, закон забування Еббінгауза, обсяг пам'яті, швидкість і точність запам'ятовування, міцність запам'ятовування, точність відтворення, готовність до відтворення.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Що таке пам'ять? Основні мнемічні процеси та їх визначення.

2. Що таке асоціації та яка їх роль в процесах пам'яті?
3. Які механізми покладено в основу пам'яті згідно положеннями різних теорій пам'яті?
4. Чому матеріал, який сприймався в першу та в останню чергу запам'ятовується краще? Який ефект покладено в основу цього явища?
5. Закономірності процесу забування відкриті Г.Еббінгаузом.
6. Чим відрізняється пригадування від власне відтворення?
7. Охарактеризуйте види пам'яті за тривалістю збереження матеріалу. У чому відмінність між короткочасною та оперативною пам'яттю?
8. Основні види пам'яті за модальністю та цілями діяльності.
9. Якісні та кількісні характеристики пам'яті та її індивідуальні відмінності.
10. Основні прийоми підвищення продуктивності пам'яті людини.

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. Яка психологічна теорія пам'яті представляє дане висловлювання: «Деякий актуальний в даний момент часу стан створює у людини певну установку на запам'ятовування і відтворення, яка пожвавлює у свідомості індивіда деякі цілісні структури, на базі яких запам'ятовується і відтворюється матеріал.

2. Поясніть та обґрунтуйте з позицій психології, чому найскладніші аспекти навчального матеріалу слід подавати (вивчати) на початку та наприкінці заняття.

3. Який загальний психологічний механізм пам'яті лежить в основі описаних фактів?

а) У відомому оповіданні А.П.Чехова «Кінське прізвище» йдеться про те, що зникле з пам'яті прізвище Овсов сплигло знову, як тільки доктор нагадав про продаж вівса.

б) Дівчинка Маша, персонаж оповідання А.П.Чехова «Хлопчики», поглядаючи на Чечевичина, замислювалася і говорила, зітхнувши: «Коли пост, няня говорить, треба їсти горох і сочевицю». Або згадувала при цьому: «А у нас сочевицю вчора готували».

в) Кілька студентів говорили про роботи Ньютона в області оптики. Потім після короткої паузи один з них напівголосно почав наспівувати стару пісеньку: «Ех, яблучко ...».

4. Визначте, прояв якого виду пам'яті відображено у біографії відомого російського художника.

Відомий російський художник М. М. Ге у своїй картині «Петро I допитує царевича Олексія в Петергофі» зобразив кімнату одного з петергофських палаців. «Я в голові, в пам'яті приніс додому весь фон картини «Петро I і Олексій», – писав він згодом, – з каміном, з карнизами, з чотирма картинами голландської школи, зі стільцями, з підлогою і з освітленням, – я був всього один раз в цій кімнаті і був навмисне один раз, щоб не розбити враження, яке я виніс».

Література:

основна [1–4; 7–11; 13–19];

додаткова [2; 4–6; 12–14; 19; 20; 22–24; 30; 31].

Тема 10. Мислення і уява – логічні форми пізнання дійсності.

Методичні вказівки: студенти повинні чітко засвоїти специфічні особливості мислення як способу опосередкованого пізнання дійсності, відстежувати його взаємозв'язок з чуттєвими формами пізнання дійсності та з мотивами діяльності суб'єкта; мати уявлення про фізіологічні основи мислення, розкривати сутність основних форм та видів мислення, розумових операцій, наводити відповідні приклади; знати сутність та структуру проблемної ситуації та відрізняти її від пізнавального завдання; розкривати засоби активізації розумової діяльності, а також розуміти сутність поняття інтелекта, якостей та індивідуальних особливостей мислення.

Студенти повинні також знати специфічні ознаки уяви як пізнавального процесу, що відрізняють її від мислення; вміти простежувати її взаємозв'язок з пам'яттю, на основі чого встановити відмінності між уявленнями пам'яті та образами уяви; розкривати

фізіологічне підґрунтя уяви, її роль в регуляції органічних процесів і рухів, суттєві відмінності у різновидах уяви, наводити приклади їх прояву у різних життєвих ситуаціях; характеризувати прийоми створення творчих образів та наводити відповідні приклади їх втілення в продуктах діяльності людини; характеризувати особливості розвитку уяви, її індивідуальні особливості та роль у творчому процесі.

Вирішення творчих завдань та проблемних ситуацій передбачає знання студентами відмінностей людського мислення від мислення тварин, основних форм і видів людського мислення, розуміння ролі уяви в регуляції органічних процесів, вміння орієнтуватись в основних прийомах створення нових образів уяви.

Словникова робота: мислення, мисленнева діяльність, аналіз, синтез, порівняння, конкретизація, узагальнення, абстрагування, класифікація, систематизація, розумові дії, судження, міркування, поняття, умовивід, індукція, дедукція, проблемна ситуація, проблемне завдання, гіпотеза, наочно-дійове мислення, наочно-образне мислення, словесно-логічне мислення, дискурсивне мислення, інтуїтивне мислення, творче мислення, репродуктивне мислення, теоретичне мислення, практичне мислення, якості мислення (самостійність, критичність, гнучкість, широта, глибина, послідовність, швидкість), інтелект, уява, ідеомоторний акт, пасивна уява, активна уява, довільна уява, мимовільна уява, репродуктивна уява, творча уява, випереджальне відображення, мрія, марення, ятрогенії, аглютинація, гіперболізація, акцентування, аналогія, схематизація, типізація.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Специфічні особливості мислення як вищої форми пізнання дійсності. Чому мислення дає можливості більш повнішого, точнішого та глибшого відображення оточуючої дійсності?
2. Як мислення пов'язане з мовленням?
3. Розкрийте фізіологічні основи мислення.
4. Які критерії покладено в основу класифікації видів мислення. Охарактеризуйте кожний підхід та види мислення в його межах. Наведіть приклади.
5. Специфіка наочно-дійового мислення. В яких випадках професійної діяльності дорослої людини воно виявляється найдоречніше?
6. Особливості мислення як специфічного виду діяльності. Що таке проблемна ситуація та проблемне завдання? Чим вони відрізняються?
7. Охарактеризуйте основні форми мислення. Наведіть приклади індуктивних та дедуктивних умовиводів.
8. Операції мислення та їх особливості.
9. Чим зумовлені індивідуальні особливості мислення людей? Охарактеризуйте основні якості мислення.
10. Що таке інтелект? Основні види інтелекту.
11. Специфічність уяви порівняно з іншими пізнавальними процесами. Чим зумовлена діяльність людської уяви?
12. В чому проявляється взаємозв'язок уяви і мислення? Які якісні відмінності між цими процесами?
13. Фізіологічне підґрунтя уяви та її роль в регуляції органічних процесів і рухів. Наведіть приклади терапевтичної функції уяви.
14. Охарактеризуйте процес створення образів уяви, навівши конкретні приклади застосування різних способів створення творчих образів.
15. Охарактеризуйте види уяви. Наведіть приклади.
16. Що таке мрії? Відмінність між мрією і маренням.
17. Уява і особистість, індивідуальні особливості уяви.
18. Умови розвитку творчої уяви особистості.

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. Що не дає змоги мисленню тварини піднятися до рівня людського мислення?

2. Який вид умовиводів реалізується у нижченаведеному прикладі. «Вчитель по черзі викликає всіх учнів у класі за прізвищами. Кожен відкликається. На підставі того, що кожен у списку виявився на місці, вчитель робить висновок, що в класі немає відсутніх».

3. Визначте, які види мислення виявляються в наведених нижче ситуаціях:

а) Написання журналістом аналітичної статті.

б) Збирання дитиною конструктора.

в) Проектування дизайнером інтер'єру приміщення.

г) Перекладання речей на полиці з місця на місце з метою знайти спосіб найкращого їх розміщення.

д) Рішення навчальної задачі новим способом.

4. Поясніть, чому деякі люди, неосвічені в медицині, прочитавши опис якогось захворювання, схильні уявляти, що вони захворіли саме на цю хворобу, що й у них виявляються симптоми цієї хвороби. Яка особливість людської уяви виявляється при цьому?

5. Який прийом створення образів уяви відображено у наведеному прикладі.

«Карикатуристи виділяють найістотніше в образі, міняючи пропорції: базіку зображують з довгим язиком, любителя поїсти наділяють об'ємистим животом».

Література:

основна [1–4; 7–11; 13–19];

додаткова [2; 4–6; 12–15; 19; 20; 22–24; 30; 31].

Тема 11. Мова і мовлення.

Методичні вказівки: студенти повинні чітко розрізняти поняття «мова» та «мовлення», визначати основні функції та види мовлення, розкриваючи таким способом його значення для психічного розвитку людини та людського суспільства; розкривати зв'язок мовлення з мисленням, мати чітке уявлення про фізіологічне підґрунтя мовлення, розташування основних центрів мовлення у корі головного мозку та знати про основні порушення мовних функцій, знати сутність основних мовленнєвих властивостей особистості та зміст основних періодів розвитку мовлення у дитини.

Вирішення творчих завдань та проблемних ситуацій передбачає знання студентами відмітних особливостей видів мовлення, а також розуміння сутності мови як суспільного явища.

Словникова робота: мова, мовлення, знак, семантика, словниковий склад, сигніфікативна функція мови, функція вираження змісту предмета інформації, природні мови, штучні мови, зовнішнє мовлення, внутрішнє мовлення, діалогічне мовлення, монологічне мовлення, письмове мовлення, усне мовлення, афазія, моторна афазія, сенсорна афазія, семантична афазія.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Що таке мова та мовлення. Переваги мови над іншими засобами спілкування між людьми.
2. Функції мови та мовлення.
3. Яке значення мова та мовлення мають для пізнавальної діяльності людини?
4. Види мовлення та їх основні особливості. Наведіть приклади.
5. Зв'язок усного, письмового та внутрішнього мовлення.
6. Фізіологічне підґрунтя мовлення.
7. Що таке мовні афазії? Види афазій.
8. Як мовлення пов'язане з мисленням? Слово як поняття.
9. Охарактеризуйте мовленнєві властивості особистості.
10. Розкрийте зміст основних періодів розвитку мовлення у дитини.

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. Поясніть висловлювання про мову видатних педагогів.

«Коли зникає народна мова, народу не існує більше» (К.Д.Ушинський)

«Той, хто не знає рідної материнської мови або цурається її, засуджує себе на злиденність душі» (В.О.Сухомлинський).

2. У визначенні мовлення завжди вказується на функцію спілкування. Як ця функція виявляється при внутрішньому мовленні?

3. Нижче наводиться перелік відмітних особливостей видів мовлення. Виберіть особливості кожного виду мовлення (діалогічного, монологічного, письмового та внутрішнього):

А) Мовлення, що відбувається поза безпосереднім контактом із співрозмовником та виключає інтонацію, міміку і жести, сприймання реакції співрозмовника.

Б) Мовлення, в якому подальші висловлювання у великій мірі обумовлені попередніми висловлюваннями співрозмовників.

В) Заздалегідь плановане і програмоване мовлення.

Г) Мовлення, що забезпечує взаємозв'язок мови і мислення.

Д) Мовлення, в якому широко використовуються немовні комунікативні засоби – жести, міміка.

Е) Більш точне, однозначне за висловами мовлення, що не допускає різних тлумачень.

Ж) Дуже скорочене, фрагментарне, уривчасте, граматично безладне мовлення.

З) Відносно розгорнутий і складний різновид мовлення, який потребує уміння зв'язно, строго послідовно висловлювати свої думки.

Література:

основна [1–4; 7–11; 13–19];

додаткова [4–7; 12–15; 19; 20; 22–24; 30; 31].

Тема 12. Емоційно-вольові процеси.

Методичні вказівки: студенти повинні чітко розрізняти поняття «емоції» та «почуття», називати їх специфічні ознаки, встановлювати відмінності проявів емоцій у людини та тварин; знати концептуальні засади різних теорій емоцій та пояснювати з їх позицій афективні реакції людей; називати та визначати фундаментальні емоції та їх різновиди, форми прояву емоційних станів; розрізняти основні емоційні особливості і властивості особистості, розуміти особливості та значення вищих почуттів особистості, знати основні способи та прийоми регуляції емоційних станів.

Відповіді на питання для самоконтролю стосовно вольових процесів передбачають знання студентами специфічних характеристик волі, її функцій та зв'язку з іншими психічними явищами; розуміння фізіологічних основ вольових дій, відмінностей між простим та складним вольовими актами на основі знання їх структури, особливостей взаємозв'язку мотивів і волі, сутності локус контролю та його видів, а також основних вольових якостей людини, розкриття умов і шляхів їх формування.

Розв'язання творчих завдань і проблемних ситуацій передбачає розуміння студентами основних положень когнітивних теорій емоцій, знання основних ознак різних емоційних станів, різних видів вищих почуттів, сутності основних функцій волі, вольових якостей людини та засобів їх формування.

Словникова робота: емоції, емоційний тон відчуттів, почуття, сенічні емоції, астеничні емоції, прості емоції, складні емоції, сигнальна функція емоцій, регулятивна функція емоцій, функція підкріплення, комунікативна функція емоцій, настроїв, афект, пристрасть, фрустрація, стрес, моральні почуття, інтелектуальні почуття, естетичні почуття, праксичні почуття, воля, мимовільна дія, довільна дія, вольове зусилля, бажання, потяг, прагнення, боротьба мотивів, прийняття рішення, сила волі, абулія, безвілля, локус контролю, екстернальний локус контролю, інтернальний локус контролю.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Що таке емоції? Що є їх фізіологічним підґрунтям?
2. Що таке почуття? У чому полягають специфічні відмінності почуттів та емоцій?
3. Які функції виконують емоції та почуття? Охарактеризуйте ці функції та наведіть відповідні приклади.
4. За якими критеріями класифікуються емоції? Охарактеризуйте основні види емоційних явищ та наведіть їх приклади.
5. Як розуміється природа емоцій та почуттів в руслі різних теорій?
6. Особливості та значення вищих почуттів особистості: моральних, інтелектуальних, естетичних, практичних.
7. Розкрийте зміст емоційних особливостей і властивостей особистості.
8. Розвиток емоцій і почуттів.
9. Охарактеризуйте засоби управління емоціями.
10. Що таке воля? Функції волі.
11. Чим відрізняються мимовільні дії від довільних. Наведіть приклади.
12. Фізіологічні основи вольових дій.
13. Сутність простого і складного вольового акту, їх суттєві відмінності. Наведіть приклади.
14. Що таке боротьба мотивів? Причини її появи. Наведіть приклади.
15. Розкрийте сутність взаємозв'язку мотивів і волі.
16. Вольові якості людини та умови їх розвитку.
17. Що таке безвілля? Які його причини.
18. Як співвідноситься локус контролю з вольовою поведінкою особистості? Інтернальний та екстернальний локус контролю.

Творчі завдання та проблемні ситуації

1. Визначте, який емоційний стан виявляється у героя нижче наведеного твору. Обґрунтуйте вашу відповідь.

М.Ю.Лермонтов так описує стан Мцирі, який втік з монастиря на батьківщину і заблукав в лісі:

«Тогда на землю я упал;
И в исступлении рыдал;
И грыз сырую грудь земли,
И слезы, слезы потекли
В нее горячею росой...»

2. На основі теорії когнітивного дисонансу поясніть, чому людина переживає негативні емоції, якщо вона не досягає запланованого нею результату.

3. Визначте, про виховання яких вищих почуттів говорить В. А. Сухомлинський. Висловіть свою думку з цього приводу.

«Краса – засіб виховання чуйної совісті. Вже в дитинстві – особливо в отрочстві – людина повинна навчитися індивідуально освоювати естетичні цінності. Важливо, щоб це освоєння продовжувалося все життя»

4. В яких випадках оцінка вчинків людини може стимулювати її волю?

5. На підставі наведених характеристик визначте, які вольові якості характерні для цієї людини.

«Керується у своїх діях не випадковими прагненнями, а стійкими переконаннями, принципами. Як правило самостійно ставить перед собою завдання й без нагадувань і спонукань інших виконує їх.

Для нього також характерний швидкий і енергійний перехід від вибору дій і засобів до самого виконання дії. Як правило критично оцінює ради і пропозиції інших людей, вносить до своїх дій корективи, сформовані на основі отриманих порад, але при цьому в діях спирається на свої погляди і переконання.

В складних ситуаціях завжди стриманий, практично ніколи не допускає імпульсних і необдуманих дій, уміє володіти собою і утримуватися від безрозсудних дій».

6. Вкажіть, яка функція волі проявляється в кожній ситуації. Дайте обґрунтування своєї відповіді.

1. Людині страшно хочеться пити. Вона підходить до водоймища, готова зачерпнути води і випити її. Але їй кажуть: «У цій водоймі виявлений холерний вібріон, майте це на увазі». Людина виливає воду і йде далі.

2. Під час повітряного бою льотчик отримав смертельну рану. У якийсь час він зрозумів, що якщо випустить з рук штурвал літака, загинуть всі, хто там знаходиться. І ось льотчик продовжує управляти літаком, благополучно садить його і тут же безсило падає на підлогу кабіни. З літака його виносять вже мертвим.

3. У Дуже жаркий день підліток працював на пришкільній ділянці. Хлопці покликали його купатися. Хоча підліток виглядав дуже втомленим і виснаженим, він відмовився від пропозиції, пояснивши, що вирішив доводити будь-яку розпочату справу до кінця.

Література:

основна [1–4; 9–19];

додаткова [4–6; 8; 10; 12–14; 19; 20; 22–26; 30; 31].

Змістовний модуль IV. Індивідуально-типологічні властивості особистості.

Тема 13. Темперамент.

Методичні вказівки: студенти повинні чітко визначати темперамент як індивідуально-психологічну властивість індивіда, вміти пояснити, чому він належить до індивідних характеристик особистості; мати уявлення про природу темпераменту з позицій різних теорій, розкривати його фізіологічні основи та зв'язок типів темпераменту з типами нервової системи людини; характеризувати його основні властивості і з цих позицій описувати найсуттєвіші психологічні характеристики представників різних типів темпераменту; знати особливості взаємозв'язку темпераменту й індивідуального стилю діяльності та різні способи пристосування типу темпераменту до вимог діяльності.

Вирішення творчих завдань та проблемних ситуацій передбачає знання студентами психологічних характеристик основних типів темпераменту, їх негативних та позитивних сторін, а також способів ефективної взаємодії з представниками різних типів темпераменту.

Словникова робота: темперамент, тип вищої нервової діяльності, загальна психічна активність, емоційність, моторика, сила нервових процесів, сила збудження, сила гальмування, рухливість нервових процесів, врівноваженість нервових процесів, сенситивність, реактивність, пластичність, ригідність, резистентність, екстравертованість, інтровертованість, індивідуальний стиль діяльності.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Що таке темперамент? Які параметри діяльності зумовлюються типом темпераменту?

2. Хто перший в історії психології спробував вивчати темперамент? До якої групи теорій темпераменту відноситься його концепція?

3. Що є фізіологічною основою темпераменту? Які властивості темпераменту І.П.Павлов поклав в основу поділу типів темпераменту?

4. Охарактеризуйте основні властивості темпераменту за Б.Тепловим та В.Небиліциним.

5. Прояв основних властивостей темпераменту щодо пізнавальних процесів, предметної діяльності і спілкування людини.

6. Хто з вчених при вирізненні типу темпераменту враховував показники емоційної чутливості (нейротизму) та естра-/інтроверсії? Які співвідношення мають ці параметри у представників різних типів темпераменту?

7. Дайте психологічну характеристику представників основних типів темпераменту, їх позитивних та негативних сторін.
8. Темперамент і діяльність людини, поняття про індивідуальний стиль діяльності та його складові.
9. Взаємозв'язок і відмітні особливості темпераменту і індивідуального стилю діяльності.
10. Як може вплинути темперамент на формування рис особистості?

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. Чи завжди динаміка поведінки людини адекватно характеризує її темперамент? В яких ситуаціях темперамент виявляється найяскравіше? Аргументуйте свою відповідь.

2. Визначте тип темпераменту хлопчика і на цій основі сформулюйте основні аспекти індивідуального підходу до дитини.

«К. на уроках спокійний, сидить завжди в одному і тому ж положенні, що-небудь крутить у руках, настрій змінюється від дуже незначних причин. Він болісно чутливий, коли вчитель пересадив його з однієї парти на іншу, К. образився, довго міркував, чому його пересадили, і на всіх уроках сидів засмучений і пригнічений. Разом з тим, почуття у нього пробуджуються повільно. При відвідуванні вистави у цирку він довго сидить мовчки з нерухомим обличчям і лише поступово починає «відтавати»: посміхається, сміється, вступає в розмову з сусідами. Легко розгублюється, варто вчителю зробити йому найм'якше зауваження, як хлопчик ніяковіє, голос його стає глухим, тихим. Дуже стриманий у вираженні почуттів. Отримавши «двійку», анітрохи не змінившись в обличчі, йде на місце і сідає, але вдома, за словами батьків, довго не може заспокоїтися, не в змозі взятися за роботу, втрачає всяку віру в себе. Відповідає на уроці невпевнено, навіть коли добре знає урок. Свої здібності і знання оцінює дуже низько, тоді як насправді вони вище середнього рівня. Якщо при виконанні якогось навчального завдання зустрічаються труднощі, К. легко опускає руки, розгублюється і не доводить справу до кінця».

3. Складіть рекомендації про те, як можна взаємодіяти з людьми різних типів темпераменту.

Література:

основна [1–4; 7; 9–19];

додаткова [3; 6; 12; 13; 17; 19; 22–24; 31].

Тема 14. Характер.

Методичні вказівки: відповіді на питання для самоконтролю передбачають знання студентами сутності характеру як психічної властивості особистості, співвідношення його з темпераментом та особистісними утвореннями (зокрема, спрямованістю), структури характеру як інтегрального утворення, істотних його компонентів та основних синтетичних його властивостей, а також розуміння значення соціального оточення особистості у формуванні характеру, вміння визначати характерологічні риси (основні та другорядні), розкривати роль виховання та самовиховання у формуванні характеру особистості. Студенти також повинні мати уявлення про норму, патологію та акцентуацію характеру.

Розв'язання творчих завдань і проблемних ситуацій потребує актуалізації знань студентів про основні риси характеру людини за різними ознаками їх класифікації, а також про типи акцентуації характеру за К. Леонгардом.

Словникова робота: характер, структура характеру, повнота характеру, цілісність характеру, сила характеру, визначеність характеру, риси характеру, вольові риси характеру, інтелектуальні риси характеру, емоційні риси характеру, акцентуація, акцентуація застрягання, педантизм, демонстративність, гіпертимний тип, дистимний тип, циклотимічний тип, збудливий тип, тривожний (боязливий) тип, емотивний тип, афектно-екзальтований тип, інтровертований тип, екстравертований тип, формування характеру.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Що таке характер? Чому він є прижиттєвим утворенням?
2. В яких ситуаціях найповніше виявляється характер людини?
3. Як співвідносяться темперамент та характер особистості? Що в діяльності людини визначається її темпераментом, а що характером?
4. Охарактеризуйте істотні компоненти характеру та основні синтетичні його властивості.
5. Що таке основні та другорядні риси характеру? Класифікації рис характеру.
6. Типологія та акцентуації характеру. Охарактеризуйте основні типи акцентуацій за К.Леонгардом.
7. В яких ситуаціях найяскравіше виявляються акцентуовані риси характеру? Наведіть приклади.
8. Уявлення про норму та патологію характеру.
9. Характер та індивідуальність людини.
10. Що таке формування характеру? Основні умови та засоби формування характеру.

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. Які риси поведінки людини свідчать про силу її характеру? За яких умов може сформуватись сильний характер?

2. Нижче перераховані риси характеру. Розподіліть їх по групах (рис характеру, що виражають спрямованість особистості: ставлення до праці, до інших людей, до самого себе; вольові риси характеру).

Наполегливість, товариськість, егоїзм, ініціативність, чуйність, витримка, самокритичність, зарозумілість, скромність, відповідальність, працьовитість.

Наведіть ще по два приклади в кожену групу.

3. Визначте тип акцентуації характеру в наступних ситуаціях:

- а) дівчина поводить себе зухвало, намагаючись привернути увагу оточуючих;
- б) співробітник лабораторії завжди виконує роботу за заданим зразком, вважаючи що «нововведення» лише зашкодять відпрацьованій технології;
- в) учень добре розбирається в предметі, завжди готується до уроків, але соромиться відповідати перед класом;
- г) вчителька на початку дня була веселою, але коли учні порушили дисципліну на уроці, вона сильно розсердилася і заспокоїлася лише на наступному уроці;
- д) хлопчик при грі з товаришами став відбирати у них іграшки, в пориві злості побився з ними і потім довго ходив ображений, намагаючись помститися.

Література:

основна [1–4; 7; 9–19];

додаткова [3; 6; 12; 13; 17; 19; 22–24; 31].

Тема 15. Здібності.

Методичні вказівки: студенти повинні розуміти сутність здібностей як психологічної властивості, встановлювати їх співвідношення з задатками як природною передумовою їх формування, розуміти сутність поліфункціональності задатків, наводити приклади цієї властивості задатків; вміти встановлювати принципову відмінність здібностей порівняно зі знаннями, уміннями і навичками, розкривати їх співвідношення; розкривати сутнісні характеристики різних видів здібностей та рівнів їх розвитку; аналізувати проблему співвідношення біологічного та соціального в розвитку здібностей особистості з опорою на основні відомі теорії здібностей.

При рішенні творчих завдань та проблемних ситуацій студентам необхідно мати чітке уявлення про структуру, взаємодію та взаємну компенсацію здібностей, а також про комплекс умов, що забезпечують їх розвиток.

Словникова робота: здібності, задатки, структура здібностей, загальні здібності, спеціальні здібності, теоретичні здібності, практичні здібності, учбові здібності, творчі

здібності, потенційні здібності, актуальні здібності, обдарованість, талант, геніальність, майстерність.

Питання та завдання для самоконтролю:

1. Що таке здібності? Як вони співвідносяться із задатками?
2. Сутність поліфункціональності задатків.
3. Чи можна здібності зводити до знань, умінь і навичок? Обґрунтуйте відповідь.
4. У чому виявляються якісні відмінності здібностей людей?
5. Охарактеризуйте види здібностей. Наведіть їх приклади.
6. Структура, взаємодія та взаємна компенсація здібностей.
7. Основні рівні розвитку здібностей. Чим талант відрізняється від геніальності?
8. Значення діяльності для розвитку здібностей.
9. Основне правило розвитку здібностей людини за С. Л. Рубінштейном. Основні умови розвитку здібностей.
10. Що таке сенситивний період для розвитку здібностей?

Творчі завдання та проблемні ситуації:

1. Як можна пояснити той факт, що людина, яка не має здібностей до певного виду діяльності, досягає в ній таких самих високих результатів, як і та, що має здібності до цього виду діяльності?

2. Вісімнадцятирічний юнак у хвилини роздумів про своє покликання, вибір професії журиться через відсутність у себе будь-яких здібностей. Що можна порекомендувати йому, щоб відновити його віру у власні сили?

3. У наведених нижче прикладах виділіть умови, сприятливі для розвитку здібностей.

А. Батько і мати К. – художники. Дитина часто спостерігала їх роботу, прагнула «допомогти» їм. З раннього дитинства К. багато малював, любив поміщати складні композиції на папірці величиною з сірникову коробку. На сьомому році життя хлопець абсолютно самостійно осягнув закони перспективи. Він буквально не розлучався зі своїми блокнотами, куди замальовував все, що вражало його уяву, будило в ньому почуття. К. багато спостерігав, рано почав читати спеціальну літературу, вивчав життя і діяльність великих художників, відвідував картинні галереї, виставки. Дванадцятирічний хлопчик захопився фарбами, кольором, пошуком власного колориту. До своєї творчості ставився з винятковою вимогливістю і самокритичністю, працював постійно і захоплено. У селі не лінувався вставати рано вранці, щоб написати схід сонця чи пастушка у полі. К. старанно навчався в середній художній школі.

Б. Ученицю З. в 1 класі всі вважали тупою і бездарною: вона не вміла зв'язно говорити, не знала, скільки на руках пальців. Особливо важко давалася їй математика: вона не вміла рахувати навіть до чотирьох і не мала жодного уявлення про відвернене число, не вміла робити ніяких дій з числами. Складалося враження, що у дівчинки немає пам'яті, і відсутня кмітливість. Вчителька знайшла метод, за допомогою якого З. засвоїла склад і назви чисел. Вчителька помітила, що дівчинка твердо пам'ятає назви букв. Тоді вона вирішила кожну цифру, починаючи з трьох, позначити початковою літерою і склала таблиці з малюнків, цифр і літер – нагорі намалювала морквини, під кожним малюнком – цифру, відповідну числу морквин, і під нею літеру, з якої починалося назва намальованої цифри. Дівчинці давалося завдання знайти відповідне число. Після тижневих вправ вона засвоїла склад і назви чисел, могла їх називати і показувати без букв. Відчувши результати своєї праці, З. почала наполегливо працювати і повірила у себе. Вчителька пильно стежила за її успіхами і заохочувала дівчинку. З. навчилася наполегливості, вмінню долати труднощі, зрівнялася з класом і не відрізнялася від однолітків за здібностями.

Література:

основна [1–4; 7; 9–19];

додаткова [6; 7; 12–14; 17; 19; 22–24; 31].

Змістовий модуль V. Особистість у діяльності та спілкуванні

Тема 16. Діяльність як умова розвитку особистості.

Методичні вказівки: відповіді на питання передбачають знання студентами відмінностей між активністю та діяльністю, визначення ними цих понять, знання категорій потреб, що визначають активність індивіда; розуміння психологічної структури діяльності та суті всіх її структурних компонентів на зовнішньому (поведінковому) та внутрішньому (психологічному) рівнях. Студенти також повинні чітко розуміти суть процесів інтеріоризації та екстеріоризації дій, відмінності між вміннями і навичками, навичками і звичками, знати суть основних етапів формування навички, особливості взаємодії навичок та умови узгодження і появи інтерференції навичок.

Розв'язання творчих завдань та проблемних ситуацій передбачає знання студентами основних характеристик діяльності людини та специфічних ознак різних видів діяльності, розуміння ролі діяльності у формуванні психіки людини, чітке усвідомлення відмінностей між основними складовими діяльності – діями та операціями.

Словникова робота: активність, поведінка, діяльність, вчинок, потреби, мотиви, мета, предмет діяльності, дія, операція, рух, інтеріоризація, екстеріоризація, опредмечування, розпредмечування, зворотна аферентація, знання, уміння, навичка, техніка, вправління, перенесення навички, інтерференція навичок, гра, навчання, праця.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Що таке активність? Що є джерелом активності індивіда?
2. Що таке діяльність? У чому полягає її суттєва відмінність від активності?
3. Психологічна структура діяльності. Охарактеризуйте основні структурні її компоненти.
4. У чому виявляється взаємозв'язок внутрішньої та зовнішньої сторін діяльності за О.М. Леонтьєвим?
5. У чому полягає сутність інтеріоризації та екстеріоризації дій? Наведіть приклади.
6. Вміння і навички як основні засоби діяльності. Поняття про звички.
7. Етапи формування навичок. Що є показником досконалості навички?
8. Умови узгодження та появи інтерференції навичок. Наведіть приклади.
9. Специфічні ознаки основних видів діяльності.
10. Що таке провідна діяльність за О.М. Леонтьєвим? В чому полягає її основна роль для психічного розвитку дитини.

Творчі завдання та проблемні ситуації

1. Визначте, який закономірний зв'язок між психікою і діяльністю виявляється в наведеному прикладі.

«Вивчення людей похилого віку та довгожителів засвідчує, що поступове вивільнення від обов'язків і пов'язаних з ними функцій призводить до звуження та порушення особистості і, навпаки, постійний зв'язок з довколишнім життям сприяє збереженню особистості аж до смерті. Якщо людина з певних причин припиняє професійну, громадську діяльність, то це зумовлює глибокі зміни у структурі її особистості».

2. Чи можна стверджувати, що принципова відмінність різних видів діяльності полягає в характері їх результатів?

3. Проаналізуйте наведений нижче текст та визначте у ньому основні складові елементи діяльності – дії та операції.

«Потрібно знайти певне місце в книзі і коротко законспектувати його, але закладка, яка раніше була покладена – випала. Для відшукування потрібного тексту можна або

спробувати згадати номер сторінки, або, гортаючи книгу, пробігати очима кожен сторінку і т. п.

4. З наведених нижче ознак виберіть ті, які характеризують всяку діяльність; ті, які характеризують тільки гру, тільки вчення і тільки працю:

- а) умова розвитку психіки;
- б) діяльність, спрямована на засвоєння знань, оволодіння узагальненими способами виконання дій;
- в) умова прояву всіх психічних реакцій;
- г) діяльність, спрямована на отримання результату, який задовольняє матеріальні і духовні потреби людей;
- д) діяльність, спрямована на засвоєння і застосування системи понять;
- е) діяльність, що задовольняється самим процесом виконання.

Література:

основна [1–4; 7; 9–11; 15–19];

додаткова [6; 12; 13; 22–24; 29; 31].

Тема 17. Спілкування як умова розвитку особистості.

Методичні вказівки: робота з питаннями для самоконтролю передбачає закріплення знань студентів про специфічні характеристики спілкування як процесу та особливого виду діяльності, його види та функції, структуру, засоби комунікації, механізми та ефекти, що виявляються в перцептивному аспекті спілкування, характерні особливості інтерактивного аспекту спілкування, специфіку різних видів взаємодії. Також студенти повинні вміти розрізняти види груп, знати специфічні ознаки колективу як вищої форми розвитку групи, характеризувати основні види міжособистісних стосунків людей у групах.

Рішення творчих завдань і проблемних ситуацій передбачає знання студентами психологічних бар'єрів спілкування, видів спілкування, механізмів та ефектів соціальної перцепції.

Словникова робота: спілкування, комунікація, вербальні засоби комунікації, невербальні засоби комунікації, комунікативна функція, інтерактивна функція, перцептивна функція спілкування, комунікативний бар'єр, рефлексія, емпатія, ідентифікація, атракція, егоцентризм, каузальна атрибуція, стереотипізація, ефект “ореолу”, ефект новизни, міжособистісне спілкування, міжгрупове спілкування, особистісно-групове спілкування, опосередковане спілкування, безпосереднє спілкування, завершене спілкування, незавершене спілкування, діалогічне спілкування, монологічне спілкування, взаємодія, співробітництво, суперництво, конфлікт, група, велика група, мала група, реальна група, умовна група, формальна група, неформальна група, природна група, лабораторна група, референтна група, колектив, міжособистісні стосунки.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Що таке спілкування? У чому полягає його соціальний сенс?
2. Розкрийте основні сторони та функції спілкування.
3. Охарактеризуйте основні види спілкування.
4. Розкрийте суть комунікативної сторони спілкування. Вербальні та невербальні засоби спілкування.
5. Що таке комунікативний бар'єр? Основні бар'єри комунікації.
6. У чому виявляється інтерактивна сторона спілкування? Поняття про взаємодію та види взаємодій.
7. Охарактеризуйте перцептивний аспект спілкування, механізми та ефекти сприйняття і розуміння людьми одне одного.
8. Що таке група? Види груп та їх коротка характеристика.
9. Чому колектив вважають вищою формою розвитку групи? Основні специфічні ознаки колективу.

10. Що таке міжособистісні стосунки? Розкрийте особливості офіційних та неофіційних стосунків людей у групах.

Творчі завдання та проблемні ситуації

1. Назвіть можливі причини ускладнення процесу спілкування.

2. Визначте види спілкування, що актуалізуються в наступних ситуаціях (варіантів відповіді може бути декілька).

а) Опинившись в нудній компанії, хлопець розповідає веселі історії та анекдоти.

б) Не заставши друга вдома, хлопчик залишає йому у сусідів записку з проханням зателефонувати.

в) Помітивши знайому, що йде по інший бік дороги, дівчина привітно усміхнулася їй і помахала рукою.

г) Мер міста звертається по радіо до городян із закликом взяти активну участь у суботнику.

д) Переглядаючи зразки шпалер, подружжя обмінюються думками, які з них краще підійдуть для дитячої кімнати.

е) Батько розповідає синові, як з паперу можна зробити літачок.

3. Які механізми та ефекти соціальної перцепції виявляються при співпраці психолога та клієнта? В якому разі їх вплив матиме позитивний або негативний ефекти?

4. Визначте який перцептивний механізм виявляється у наведеному прикладі. Обґрунтуйте свою відповідь.

«А.А. Бодалєв, автор книги «Сприйняття людини людиною», здійснив наступний експеримент. Двом групам людей показували одну й ту саму фотографію і просили описати людину, яка була відображена на знімку. В одній групі було сказано, що вони побачать портрет героя, а в іншій, – зображення злочинця. Ось словесний портрет, даний людиною, яка вважала, що перед нею *зображення героя*: «Молодий чоловік років 25-30. Лице вольове, мужнє, з правильними рисами обличчя. Погляд дуже виразний. Волосся скуйовжене, неголений, комір сорочки розстебнутий. Мабуть, це герой якоїсь сутички, хоча у нього і не військова форма». Випробуваний, який вважав, що перед ним *портрет злочинця*, дав такий словесний опис: «Цей звірюка зрозуміти щось хоче, розумно дивиться і без відриву. Стандартне підборіддя, мішки під очима, постать масивна, старіюча, кинута вперед».

Література:

основна [1–4; 7; 9–11; 15–19];

додаткова [6; 7; 12; 19; 22–24; 30; 31].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Бондарчук О.І., Туриніна О.Л. Загальна психологія. – К.: Логос, 2004. – 140 с.
2. Вайнштейн Л. А., Поликарпов В. А., Фурманов И. А. Общая психология: учебник. – Издательство: Современная школа. – 2009. – 512 с.
3. Гамезо М.В., Домашенко И.А. Атлас по психологии: Информ.-метод. пособие к курсу “Психология человека”. – Москва: Пед. общество России, 2001. – 367 с.
4. Гиппенрейтер Ю.Б. Введение в общую психологию. – Москва: ЧеРо, “Юрайт”, 2001. – 336 с.
5. Горбатов Д.С. Практикум по психологическому исследованию. Москва: Издательский дом «БАХРАХ», 2006. – 172 с.
6. Гусев А. Н. Общая психология. В 7 томах. Том 2. Ощущение и восприятие / Под ред. Братуся Б. – Издательство: Академия. - 2009. - 416 с.
7. Загальна психологія: Навч. вид./ О.Скрипченко, Л.Долинська, З.Огороднійчук та ін. – Київ: Либідь, 2005 р. - 464 с.
8. Козубовский В.М. Общая психология: познавательные процессы: учебное пособие. 3-е издание. – Мн.: ООО «Амалфея», 2008. – 368 с.
9. Маклаков А.Г. Общая психология: Учебник для вузов. – СПб: Издательство «Питер», 2006. – 583 с.
10. Максименко С. Д. Общая психология. — М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 2008. – 528 с.
11. Максименко С.Д. Загальна психологія / С.Д. Максименко. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 701 с.
12. Немов, Р. С. Общая психология. В 3 т. Т. III. Психология личности: учебник / Р. С. Немов. – 6-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2014. – 739 с.
13. Общая психология / Под ред. Карпова А. – Издательство: Гардарики, 2005. – 232 с.
14. Общая психология и психология личности / Под ред. Реана А.А. – М., СПб: АСТ, АСТ Москва, Прайм-Еврознак, 2011. – 640 с.
15. Рогов Е.И. Общая психология: курс лекций. – М.: ВЛАДОС, 2002. – 448 с.
16. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 712 с.
17. Тарасова Л. Общая психология: конспект лекций: Учебники для техникумов и вузов. – Издательство: Высшее образование, 2009. – 190 с.
18. Тугушев Р., Гарбер Е. Общая психология. – М.: Эксмо. – 2006. – 560 с.
19. Шишкеедов П.Н. Общая психология. – М.: Эксмо, 2009. – 288 с.

Додаткова:

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – 2-е изд. – СПб: Издательский дом “Питер”, 2001. – 263 с.
2. Анастаси А., Урбина С. Психологическое тестирование. – СПб: Питер, 2001. – 688 с.
3. Асмолов А.Г. Психология личности. – Москва: Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.
4. Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психодиагностике. 3-е изд. – СПб.: Питер, 2007. – 688 с.
5. Гуревич П.С. Психология. Учебник для бакалавров. – М.: Юрайт, 2015. – 608 с.

6. Дубровина И.В. Психология: Учебник для студ. сред. пед. учеб. заведений / И.В. Дубровина, Е.Е. Данилова, А.М. Прихожан; под ред. И.В. Дубровиной. – 3-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 464 с.
7. Еникеев М.И. Общая и социальная психология: Энциклопедия. – Москва: ПРИОР, 2002. – 560 с.
8. Изард К.Э. Психология эмоций: Пер. с англ. - СПб: Издательство «Питер», 2000. – 464 с.
9. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. – СПб: Питер, 2001 – 512с.
10. Ильин Е.П. Психология воли. – СПб: Питер, 2000. – 512 с.
11. Копець Л.В. Психологія особистості: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – 2-ге вид. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 458 с.
12. Корольчук М.С., Крайнюк В.М., Марченко В.М. Психологія: схеми, опорні конспекти, методики: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. Ред. М.С. Корольчука. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2007. – 320 с.
13. Корольчук М.С., Криворучко П.П. Історія психології: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2004. – 248 с.
14. Крысько В.Г. Общая психология в схемах и комментариях. – СПб: Питер, 2009. – 256 с.
15. Лекции по общей психологии / А. Р. Лурия. — СПб.: Питер, 2006. – 320 с.
16. Самосознание и защитные механизмы личности: хрестоматия / Ред. Д.Я. Райгородский. – Самара: Бахрах-М, 2000. – 656 с.
17. Мерлин В.С. Психология индивидуальности: Избр. психологические труды. – М.: Ин-т практической психологии; Воронеж: МОДЭК, 1996. – 446 с.
18. Методики изучения Я-концепции личности: Учебное пособие / А.В. Иващенко, В.С.Агапов, И.В. Барышникова. – М.: МГСА, 2000. – 264 с.
19. Пашукова Т.І., Допіра А.І., Дияконов Г.В. Практикум із загальної психології / За ред. Т.І. Пашукової. – 2-ге вид., стер. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2006. – 203 с.
20. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии/ Под ред А.А. Крылова, С.А.Маничева. – СПб.: Питер, 2004. – 560 с.
21. Психология личности в трудах отечественных психологов/ Сост Л.В. Куликов. – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 480 с.
22. Психология: Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. — 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
23. Руденко А.М. Психология: учебник / А.М. Руденко. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2012. – 560 с.
24. Сапогова Е. Е. Задачи по общей психологии: Учебное пособие для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2001.– 447 с.
25. Семиченко В.А. Психические состояния: Модульный курс (лекции, практические занятия, занятия для самостоятельной работы для преподавателей и студентов). – Київ: Магістр-S, 1999 – 128 с.
26. Семиченко В.А. Психология эмоций: Модульный курс (лекции, практические занятия, занятия для самостоятельной работы для преподавателей и студентов). – Київ: Магістр-S, 1999 – 128 с.
27. Столин В.В. Самосознание личности. – М.: Изд-во МГУ, 1983. – 286 с.
28. Узнадзе Д.Н. Общая психология / пер. с грузинского Е. Ш. Чомахидзе; под ред. И.В. Ишедадзе. – М.: Смысл; СПб.: Питер, 2004. – 413 с.
29. Хьелл Л., Зиглер К. Теории личности. – 3-е изд. – СПб: Питер, 2007. – 607 с.
30. Цзен Н.В., Пахомов Ю.В. Психотренинг: игры и упражнения. - М.: Физкультура и спорт, 1988. – 272 с.
31. Щербатых Ю.В. Общая психология. Завтра экзамен. – СПб.: Питер, 2008. – 272 с.

